

Лекція 18. Тема: Україна в роки Другої світової війни.

1. Українське питання в міжнародній політиці напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р.
2. Початок Другої світової війни. Українці в польській армії.
3. Розкол ОУН. Андрій Мельник. Степан Бандера.
4. Окупація Червоною армією Галичини, Волині, Північної Буковини, Хотинщини та Південної Бессарабії.
5. Радянізація нових територій. Масові політичні репресії 1939–1940 рр.

Література:

П-1: Кульчицький С.В., Лебедева Ю.Г. Історія України: підруч. для 11 класу загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2011, §1

П-2: Турченко Ф. Г., Панченко П. П., Тимченко С. М. Новітня історія України (1939-початок XXI ст.): Підручник для 11-го кл. загальноосв. навч. закл. – К.: Генеза, 2007, §1

1. Напередодні Другої світової війни три групи країн були зацікавлені у вирішенні українського питання.

Перша група – СРСР, Польща, Румунія, Чехословаччина – країни, до складу яких входили українські землі. Їх основна мета – втримати вже підвладні землі й приєднати нові.

Друга група – Англія, Франція і частково США, які своїм втручанням у вирішення українського питання або, навпаки, дипломатичним нейтралітетом задовольняли свої геополітичні інтереси.

Третя група – Німеччина, яка претендувала на всі українські землі, і Угорщина, яка домогалася повернення Закарпаття.

Політика, яку проводили англійський та французький уряди напередодні Другої світової війни була спрямована на ізоляцію Радянського Союзу на міжнародній арені та спрямування гітлерівської агресії проти СРСР. Англо-французько-радянські переговори, які проходили у Москві з **15 червня по 2 серпня 1939 р.** не привели до створення антигітлерівської коаліції, системи колективної безпеки в Європі. В результаті чого всі їх учасники стали жертвами нацистської Німеччини.

Керівництво СРСР в цей час дедалі більше схилялось до союзу з Німеччиною.

23 серпня 1939 р. у Москві було укладено радянсько-німецький договір про ненапад, який також називають **пактом Молотова – Ріббентропа**. Німеччина та СРСР зобов'язувалися утримуватися від агресії один проти одного, вирішувати всі суперечки мирним шляхом. До пакту, зміст якого був доведений до громадськості, додавався **таємний протокол**, який був оприлюднений в СРСР у 1989 р. в період перебудови.

23 серпня 1939 р. СРСР та Німеччина підписали *Пакт про ненапад* («пакт Молотова – Ріббентропа») і таємний протокол до нього

Зміст	Наслідки
Пакт про ненапад був розрахований на 10 років. За таємним протоколом відбувалося розмежування сфер інтересів обох держав у Східній Європі (Східна Польща з Варшавою та Литва визнавалися сферою інтересів Німеччини, а Західна Україна, Бессарабія, Фінляндія, Естонія та Латвія – Радянського Союзу. Реалізація секретного протоколу вела до четвертого поділу Речі Посполитої. а кордон між Німеччиною та Радянським Союзом встановлювався по лінії річок Нарев - Вісла, Сан.	1 вересня 1939 р. нападом Німеччини на Польщу почалась Друга світова війна . 17 вересня 1939 р. радянські війська вступили на територію Польщі. За 12 днів радянські війська зайняли Західну Україну. Офіційна радянська пропаганда назвала це «визвольним походом» червоної армії.

Очевидним є те, що без пакту про ненапад з СРСР Німеччина у вересні 1939 р. не ризикнула б напасти на Польщу.

Тож відповідальність за розв'язання Другої світової війни несе не тільки фашистська Німеччина, а й сталінське керівництво СРСР.

28 вересня 1939 р. в Москві СРСР і Німеччина підписали «Договір про дружбу та державний кордон», а також два таємних протоколи до нього

Зміст	Наслідки
Кордон між сторонами встановлювався за «лінією Керзона» і проходили річками Буг і Сан. Литва передавалась у радянську «сферу інтересів».	Переважна частина західноукраїнських земель відійшла до СРСР.

Польща, поділена між Сталіним і Гітлером, перестала існувати.

2. Наслідком пакту Молотова – Ріббентропа був напад нацистської Німеччини на Польщу, що знаменувало початок **Другої світової війни**. Ця війна стала однією з найтрагічніших подій XX ст. Вона тривала 6 років (1 вересня 1939- 2 вересня 1945 рр.) та охопила майже всі континенти. У війні взяла участь 61 держава з 1,7 млрд. населення (80% населення планети), воєнні дії відбувалися на території 40 країн, а у збройних силах було задіяно 100 млн. осіб.

Незважаючи на мужній опір поляків, західна частина Польщі за місяць була окупована вермахтом. Англія і Франція **3 вересня 1939 р.** оголосили Німеччині війну, але нічого не зробили щоб надати Польщі реальну допомогу.

3. У 1938 році Є. Коновальця – керівника ОУН було вбито. Його місце заступив **Андрій Мельник**. Сам А. Мельник і його прибічники на початку війни покладали певні надії на Німеччину. Оунівці виходили з того, що більшовизм був спільним ворогом як для ОУН, так і націонал-соціалістів і проти нього вони можуть діяти спільно.

Більшість же ОУН була невдоволена курсом А. Мельника на зближення з гітлерівцями. Цю частину очолив **Степан Бандера** – з 1933 р. голова ОУН на західноукраїнських землях. С. Бандера, не відкидаючи можливості співпраці з німцями, виступав за утворення власної армії і розгортання активної боротьби за незалежність України, спираючись переважно на сили і можливості українського народу.

Таким чином, ОУН напередодні радянсько-німецької війни розкололася на дві фракції: прибічників С. Бандери – **ОУН-Б**, яких називали **бандерівцями**, і прибічників А. Мельника – **ОУН-М**, або **мельниківців**.

Нацистське керівництво Німеччини, відкидаючи ідею української державності, разом з тим погоджувалося на співпрацю з ОУН, сподіваючись використати її в боротьбі з Червоною армією. Зокрема, воно погодилося на комплектування з батальйонів «Нахтігаль» і «Роланд» Легіону українських націоналістів.



4. **17 вересня 1939 р.** на територію Західної України та Західної Білорусії вступила Червона Армія, яка зайняла майже всі землі, заселені українцями та білорусами. Радянська сторона трактувала цей похід як **визвольний** – «**звільнити**» українських та білоруських братів та сестер від польського гноблення. Населення Галичини вітало прихід Червоної Армії, сподіваючись на здійснення, споконвічної мрії – возз'єднання українських земель у єдиній соборній українській державі та захист від можливої німецької окупації.

Польська армія (20 тис. були **українці**) не чинила опору радянським військам. Проте значну частину полонених, в основному польських офіцерів, заарештували та депортували до СРСР, де навесні 1940 р. за наказом Сталіна знищили під Смоленськом (Катинь), Калініном (Осташків) та Харковим.

У жовтні 1939 р. на західноукраїнських землях, що увійшли до СРСР відбулися вибори до **Народних Зборів** – представницького органу влади, які ухвалили «Декларацію про входження Західної України до складу СРСР і воз'єднання з УРСР».

У листопаді 1939 р. сесії Верховної Рада СРСР і УРСР ухвалили закони про включення Західної України до складу СРСР і об'єднання її з УРСР. На території Західної України створено шість областей.

26 червня 1940 р. уряд СРСР пред'явив ультиматум Румунії з вимогою повернути Північну Буковину і Південну Бессарабію.

Наприкінці червня 1940 р. Червона армія зайняла Північну Буковину і Південну Бессарабію. **2 серпня 1940 р.** ці території увійшли до СРСР. Так завершився процес об'єднання українських земель.

Території, які увійшли до складу УРСР 1939 – 1940 рр.	Українські території, які опинилися за межами УРСР
Східна Галичина, Західна Волинь, Північна Буковина, Південна Бессарабія	Закарпаття, Холмщина, Підляшшя, Посаяння, Лемківщина, Придністров'я

Адміністративно-територіальні зміни: створені нові області – Львівська, Станіславська, Волинська, Тернопільська, Рівненська, Дрогобицька, Чернівецька, Ізмаїльська. На землях Бессарабії та Придністров'я була утворена **Молдавська РСР**. Територія УРСР зросла до 565 тис. км, населення збільшилось на 8,8 млн. осіб і на 1941 р. становило 41,6 млн. осіб.

5. З осені 1939 р. по червень 1941 р. на західноукраїнських землях відбувався процес **радянзації**, тобто уніфікація всіх сфер життя за радянським зразком. Він мав суперечливий характер. У новостворених областях були націоналізовані банки, торгівля, понад 2 тис. промислових підприємств та конфісковані землі польських поміщиків, частину яких отримали селяни. Одночасно йшла реконструкція діючих та будівництво нових підприємств. Вводилося безкоштовне медичне обслуговування, система соціального забезпечення, здійснювалася українізація, значно зросла кількість шкіл. Серед трудящих розподіляли житло, націоналізоване у великих власників.

Проте ці реформи проводилися жорсткими командно-адміністративними методами. Була заборонена діяльність «Просвіт» усіх політичних партій, окрім КП(б)У. Арештовані та депортовані до Сибіру та Казахстану нелояльні до радянської влади політичні діячі, священники греко-католицької церкви, заможні селяни. Так за 1939 – 1941 рр. було депортовано 320 тис. жителів Західної України. Восени 1940 р. почалася примусова колективізація сільського господарства.



Об'єднання західноукраїнських земель у складі УРСР було визначною подією, важливим етапом в боротьбі за соборність українських земель.